

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:50
sssjournal.com

pp.6528-6541
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 30/09/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 21/11/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 21.11.2019

**GELENEKSEL MALATYA EVLERİNİN CEPHE ÖZELLİKLERİ VE TİPOLOJİSİNİN
GELENEKSEL TÜRK EVİ ÖLÇEĞİNDE İNCELENMESİ ¹**

INVESTIGATION OF THE FACADE CHARACTERISTICS AND TYPOLOGY OF
TRADITIONAL MALATYA HOUSES IN TRADITIONAL TURKISH HOUSE SCALE

Dr. Yelda DURGUN ŞAHİN

Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Adana/Türkiye
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6708-9247>

Dr. Öğretim Üyesi E. Nihal ÇETİNTÜRK

Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1888>

Reference : Durgun Şahin, Y. & Çetintürk, E. N. (2019). "Geleneksel Malatya Evlerinin Cephe Özellikleri ve Tipolojisinin Geleneksel Türk Evi Ölçeğinde İncelenmesi", *International Social Sciences Studies Journal*, 5(50): 6528-6541.

ÖZ

Son yıllara kadar özgün niteliklerini koruyan sivil mimarlık örnekleri hızla değişen kültür ortamıyla birlikte, nüfus artışı, çarpık kentleşme, kullanılmama vb. nedenler ile özelliklerini günden güne yitirmektedir. Ancak bu değerlerimizin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Bu çalışmada, geleneksel Türk evi içerisinde yer alan Geleneksel Malatya evlerinden günümüze kadar ulaşabilmiş 30 adet geleneksel konut tespit edilerek, mimari cephe özellikleri kapsamlı incelenmiştir. Çalışmada evlerin şekillenmelerinde rol alan Malatya'nın fiziki, tarihi ve sosyo-kültürel yapısı kısaca anlatılarak, geleneksel Türk evi kavramı ve geleneksel Malatya evinin bu kavram içerisindeki yeri irdelenmiştir. Sonuç olarak tarihi belge niteliği taşıyan bu çalışmada yer alan evlerin cephe tipolojileri oluşturulmuş ve gelecekte bu bölgedeki geleneksel konutlar üzerinde yapılacak çalışmalarını yönlendirebilecek ve yardımcı olabilecek tipolojik veriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Malatya Evleri, Cephe Tipolojisi, Mimarlık Tarihi

ABSTRACT

The examples of civil architecture, which have preserved their original characteristics until the last years, together with the rapidly changing culture environment, population growth, distorted urbanization, and so on. reasons lose its features day by day. However, these values need to be preserved and are passed on to future generations. In this study, 30 traditional houses that have survived from the traditional Turkish house in Malatya have been identified and the architectural facade features have been examined extensively. In this study, the physical, historical and socio-cultural structure of Malatya, which played a role in the shaping of the houses, was briefly explained and the concept of traditional Turkish house and the place of traditional Malatya house in this concept were examined. As a result, the typologies of the façade of the houses, which can be seen as a historical document, have been formed and typological data that can guide and assist the future studies on traditional houses in this region are presented.

Key Words: Traditional Malatya Houses, Facade Typology, History of Architecture

¹ Bu çalışma Nihal ÇETİNTÜRK danışmanlığında Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık A.B.D. Ekim-2006 tarihli Yüksek Lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

1. GİRİŞ

Kentler, kimliklerini öznellikleriyle ve özellikleriyle kazanırlar. Çeşitli uygarlıkların birikimleri sonucunda kendini mekânsal ve biçimsel anlamda zenginleştiren kentler, aynı ayrıcalıklarını tarihin bütün evrelerinde korumayı başarmaları ve günümüze kadar taşınmaları, o kente farklı bir kimlik kazandırmaktadır. Bu kimliğin korunmasıyla mimari süreklilik sağlanabilmektedir. İçerisinde geleneksel değerlerimizin şekillendiği evler, geçmiş kültür yaşantılarımızı bugüne ve gelecek nesillere taşıyan önemli kültür ürünlerimizdir. Bu ürünlerin korunması yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması günümüz toplumlarının vazgeçilmez görevleri arasında yer almaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan 30 adet geleneksel ev, XIX. yüzyılın II. yarısı ve XX. yüzyılın başlarında inşa edilen yapılardır. Bu örneklerden sadece 2 tanesi ise daha erken yapılar olup, XIX. yüzyılın I. yarısında yapılmış oldukları düşünülmektedir.

Bu çalışma ile XIX. yüzyıl sosyo-kültürel değerlerinin yapılaraya yansımaları ile şekillenmiş olan geleneksel Malatya evlerinin mimari cephe özellikleri incelenerek cephe tipolojileri elde edilmektedir. Çalışmada elde edilen tüm veriler, sonraki yüzyıllara belge (fotoğraf, çizim, tipolojik veriler vb.) niteliğinde aktarılması açısından ve yeni tasarımlara, kentsel düzenlemelere veri oluşturması açısından da önem taşımaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Materyal

Çalışma alanı Türkiye-Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan Malatya il sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 1). Çalışma, Malatya merkez, Battalgazi ve Yeşilyurt ilçelerinde bulunan, toplam 30 adet geleneksel evi kapsamaktadır. Bu kapsamda rölevelleri alınan konutların plan ve cephe çizimleri çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır.

Şekil 1. Türkiye iller haritası ve Malatya ilinin yeri (www. coğrafyaharita.com)

Malatya il sınırları içerisinde bulunan seçilmiş 30 adet geleneksel konutun katalog numaraları Şekil 2'de yer almaktadır. Kataloglama çalışmada vurgusu yapılacak evi simgelemesi ve kolay anlaşılır olması açısından önem taşımaktadır.

Tablo 1. Çalışma alanı içerisinde yer alan evler

No	Konut Adı	İlçe	No	Konut Adı	İlçe
1	44 Nolu ev	Merkez	16	1 Nolu ev-B blok	Merkez
2	İstanbulluoğlu evi	Merkez	17	3 Nolu ev	Yeşilyurt
3	Hacı Cumali Ağa evi	Battalgazi	18	İsmet Bilir evi	Yeşilyurt
4	Poyraz Bey konağı	Battalgazi	19	7 Nolu ev	Yeşilyurt
5	Abdullah Ayabakan evi	Merkez	20	Burhanettin Eren evi	Yeşilyurt
6	Vahap Elgin evi	Merkez	21	9 Nolu ev	Yeşilyurt
7	Hayati Ergun evi	Merkez	22	33 Nolu ev	Yeşilyurt
8	Muammer Kadın evi	Merkez	23	38 Nolu ev	Yeşilyurt
9	Ali Turfanda evi	Merkez	24	52 Nolu ev	Yeşilyurt
10	Yusuf Turfanda evi	Merkez	25	176 Nolu ev	Yeşilyurt
11	Mahmut Denizli evi	Merkez	26	196 Nolu ev	Yeşilyurt
12	Süheyla Hanım evi	Merkez	27	Ahmet Kekevi evi	Yeşilyurt
13	Sıddık Arpacı evi	Merkez	28	Hanif Tanbay evi	Yeşilyurt
14	1 Nolu ev-A blok	Merkez	29	2 Nolu ev	Yeşilyurt
15	Hacı İshak Sarsılmaz evi	Merkez	30	Yahya Yıldız evi	Yeşilyurt

2.2. Metod

Bu çalışmaya literatür taraması ile başlamıştır. Alan çalışmasında ise; inceleme alanlarına ait planlara, kararlara, görüşmelere, gözleme ve görsel kaynaklara dayalı olarak analiz ve sentez metodu kullanılmıştır.

Konut cephe çizimleri oluşturulurken rölöve belgeleme tekniği kullanılmıştır. Arazide yapılan gözlem, fotoğraflama, tespit ve belgeleme neticesinde, belgeler dijital ortama autocad programı ile aktarılmıştır. Dijital ortamdaki belgeler üzerinde karşılaştırma, yorumlama ve değerlendirme yöntemleri kullanılarak aşğıdaki aşamalar tek tek ele alınmaktadır.

1. Malatya şehrinin fiziksel ve çevre değerleri incelenerek geleneksel evin oluşumuna etkileri çalışma içerisinde yer almaktadır.
2. Geleneksel Malatya evi incelenirken; karşılaştırmalı yöntem ışığında geleneksel Türk Evi'nin tarihsel gelişimi araştırılarak, bu gelişim içerisinde Malatya evlerinin yeri ve önemine yer verilmektedir.
3. Geleneksel Malatya evlerinin mimari cephe özellikleri, tipolojik analiz yöntemi ile görsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmekte ve tipolojik veriler elde edilmektedir.

3. BULGULAR

3.1. Malatya'nın Fiziksel Değerlerinin Yerleşmeye Etkisi

Eski Malatya ilçesinde yaşayan halk, savaş sırasında o zaman kırsal bölge olan, şu an ki Malatya'da bulunan bağ evlerine taşınmışlardır. Halkın savaş sonrasında tahrip olmuş eski yerleşim bölgelerine (Eski Malatya) dönmek istememeleri, bu yerleşim alanında bağ evlerinin bulunması, Malatya'nın verimli topraklar üzerinde bulunması, düz bir arazi özelliğine sahip olması, taşkın bölgesinde yer almaması gibi nedenler, toplu yerleşmenin Malatya'da yeniden yapılması üzerinde etkili olmuştur. Bizanslılar döneminde (M.S.395- 659) Dermesih çayı su kanalları, o dönemde şehrin su gereksinmelerini karşılamıştır. Ayrıca Kernek dağlarından kaynaklanan suyun şehrin merkezinde ana arter boyunca kanal oluşturması, şehrin sulak bir bölge olma özelliği taşıdığını göstermektedir (Durgun,2006).

Malatya'nın dağlık bölgelerinde, genellikle, kavak ağaç türünün bulunması ve dayanım özelliğinin fazla olması, yöresel mimaride taşıyıcı ve hatılarda bu türün kullanılmasına neden olmuştur. Bazı örneklerde ise Malatya'da çok fazla yetişmeyen genellikle çevre illerden sağlanan ardıç ağacının da kullanıldığı görülmektedir. Bu olumlu çevresel etkenlerin varlığının, yerleşmenin burada kurulması üzerinde önemli etkileri olmuştur (Durgun,2006).

3.2. Malatya'nın Tarihsel Gelişimi

Tarih kaynaklarında adı geçen Malatya, bugünkü şehrin 9 km kuzeybatısındaki Eski Malatya diye bilinen yerleşmedir. Yapılan kazılarda Malatya'nın 7 km kuzeydoğusunda Kalkolitik devirde (M.Ö. 5500-3000) yerleşilmiş olan Arslantepe höyüğünün 4. kültür katında M.Ö 13. yüzyıla ait bir Hitit şehri ortaya çıkmıştır. Şehrin adının, bu Hitit şehrinin adı olan Maldiya ismine dayandığı sanılmaktadır. M.Ö 12. yüzyıl başına kadar Hitit imparatorluğu içinde bulunan şehir M.Ö 1114 yılında Asur krallığına bağlı devletin merkezi olmuş, M.Ö 800 yıllarına doğru Urartu devleti ve M.Ö 722'ye doğru yeniden Asurlular'ın eline geçmiştir.

Bu arada halkın ova içinde başka yerleşme noktalarına dağıldığı saptanmıştır. Şehir daha sonra, M.Ö I. yüzyılda Hitit şehrinin 4 km kuzeyinde bugünkü Eski Malatya'da kurulmuştur ve Romalılar tarafından Melitene adı verilmiştir (Sevgen,1959).

Bizanslılar devrinde (M.S 395-659) de önemini koruyan şehir, M.S 657-658 yıllarında Müslümanlar'ın eline geçmiştir. M.S 712 yılında ise iç karışıklıklar nedeni ile halkın şehri terk etmesinden dolayı Malatya'ya Ermeniler ve Arami dili konuşan köylüler yerleşmişlerdir. Şehir M.S 1071 Malazgirt savaşı ile Türkler tarafından ele geçirilene kadar Bizanslılar ve Müslüman Araplar arasında el değiştirmiştir. Bundan sonra Malatya, Danişmentliler'in merkezi olmuş ve 1104 yılında tümüyle Selçuklular'ın eline geçmiştir. Malatya mimarlık açısından en zengin devirlerini Selçuklular zamanında yaşamış, kervansaraylar, han ve hamamlar, camiler bu devirde yapılmıştır. Bu arada çeşitli Türk beyliklerinin egemenliğine giren Malatya 1392 yılında Osmanlı idaresine katılmış fakat, Timur'un Anadolu'yu istilasında Memlûklüler'in eline geçmiş ve asıl Osmanlı egemenliğine 1516'da girmiştir (Sevgen,1959).

1839'da II. Mahmut'un emriyle Hafız Mehmet Paşa'nın karargahıyla Malatya'ya yani şimdiki adıyla Eski Malatya'ya (Battalgazi) yerleşmesine kadar halk kışı Eski Malatya'da, yazı şimdiki Malatya'nın bulunduğu Aspuzu' da geçiriyordu. Ordunun kendi evlerine yerleşmesi ile Aspuzu' ya yerleşen halk buraya bir şehir kurarak bir daha Eski Malatya'ya dönmemişlerdir. Böylece Malatya isim değiştirmeden üçüncü kez yer değiştirerek bugünkü yerini almıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra il olmuştur (Sevgen,1959).

3.3. Geleneksel Türk Evi Cephe Tipolojisi ve Cephe Özellikleri

Bu çalışma içerisinde, geleneksel Malatya evlerini geleneksel Türk evi içerisinde bir gruba dâhil etmeden önce, geleneksel Türk evi üzerine yapılmış gruplama çalışmalarının gözden geçirilmesi sınıflamanın doğru yapılması açısından önem teşkil etmektedir.

Geleneksel evlerin kurgularından oluşan bir cephe, tarihi dokunun bir parçası, dönemin özelliklerinin okunabileceği bir yüzey, yapının dışarıdan algılanan dokusu ve kültürel birikimin aktarım unsuru olarak tanımlanabilir.

Cepheyi oluşturan ve şekillendiren mimari elemanlar, ortak bir dil oluşturarak cephenin kompozisyonunu ortaya çıkarmaktadırlar Cephe kompozisyonlarının farklı oluşum biçimleri vardır. Yerel mimaride bu oluşum kentin coğrafi yapısı, bölgenin iklim özellikleri ve sosyo-ekonomik yapısı ile ilişkilidir (Urfalıoğlu ve Uşma,2018).

Geleneksel Türk Evi, Osmanlı Devleti' nin sahip olduğu toprak sınırları içinde var olmuş ve gelişimini sürdürmüştür. Özgün nitelikleri olan bu evler, yaklaşık 500 yıl geçmişe dayanan bir ev tipi olarak öncelikle Anadolu topraklarında kendi kimliğini oluşturmuş, sonrasında Osmanlı toprakları sınırları içinde Balkanlar ve Avrupa' nın diğer yerlerinde var olmuşlardır. Yerleştiği topraklarda 15. ve 16. yüzyıldan itibaren diğer ev tiplerinin yerini almaya başlamış, 17. ve 18. yüzyıllar arasında Türk evinin en çok yayılma gösterdiği dönemler olmuştur (Eldem,1995).

Türk evi genel olarak tek katlı veya iki katlıdır. İki katlılarda alt kat genellikle servis mekânları, üretim ürünlerinin bulunduğu ambar, samanlık ve bazı durumlarda ahırın bulunduğu mekânlardan oluşurken üst kat yaşama alanlarını barındırır. Türk evinde, mahremiyetin etkisiyle alt kat neredeyse tamamen sağır olarak şekillenmiş iken, yolla bağlantı üst kattaki pencere ve çıkıntılarla sağlanmaktadır. Yapının yol cephesi içe dönük yaşamın gereği olarak dışa kapalı olmasının yanı sıra, bahçe cephesinde dışa dönük bir tarzın hâkim olduğu görülmektedir. Batı etkisindeki konutlarda ise, yol cephesinde alt ve üst kat açıklıklarında büyük farklılıklar görülmektedir. Alt ve üst kat pencere sayı ve boyutları hemen hemen aynı özelliktedir. Sadece güvenlik etkisiyle alt katlarda demir kafes, kepenk, üst katlarda ise, ahşap pencere kanatları kullanıldığı görülmektedir.

Bu batı etkisinde gelişen konutların bahçe cephelerinde dışa dönük, doluluk oranı az olan özellikler taşımakta fakat Türk evlerindeki boyutuna ulaşmadığı gözlenmektedir. Geleneksel Malatya evleri bu bağlamda değerlendirildiklerinde, sokak cephesi olarak batı etkisinde olduğunu, bahçe cephesinde ise, Türk evinin özelliklerini gösterdiğini söyleyebiliriz.

Türk evlerinde genellikle dış cephe yalın bir karaktere sahip, bezeme yok denecek kadar az ve iç mekân süslemelerinin yoğun olduğu bilinmektedir. Konutlar oda kapıları, yüklükler, ocaklar, tavanlar, merdiven korkulukları ve merdivenler üzerinde ahşap işlemlerle yoğun süslemeye sahiptir. Batı etkisindeki konutlarda ise, dış cephe daha dikkat çekicidir. İç mekân süslemeleri dış cepheden daha az olarak görülür.

Geleneksel Malatya evleri bu açıdan değerlendirildiğinde iç ve dış süsleme zenginliği bakımından her iki dönemin de etkilerini taşımakta olduklarını görmekteyiz.

Geleneksel Türk evlerinde temel yapı malzemeleri ahşap, taş, güneşte kurutulmuş tuğladır (Sezgin,2006).

Mimari dilin oluşmasında etkili olan sosyo-kültürel yapı, kent ekonomisi, ihtiyaçları, coğrafi yapısı ve iklim çeşitliliğindeki farklılıklar cephelerin şekillenmesinde de bölgesel farklılıkların oluşmasını sağlamıştır (Küçükerman,2007).

Saçaklar geleneksel Türk evlerinin cephesine hareketlilik katan mimari elemanıdır. Özellikle 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda saçaklar, çıkmalar ve cephenin geneline hâkim olan süslemeleri ile sıklıkla kullanılmıştır (Kuban,1995).

3.4. Geleneksel Malatya Evi Mimari Cephe Elemanları Ve Cephe Tipolojisi

Geleneksel Malatya Evi, tarihsel süreçte söz konusu coğrafi alanda gelişmiş çeşitli konut tiplerini içermektedir. Çalışma alanı içerisinde incelenen XIX. Yüzyılın ikinci yarısı ve XX. Yüzyılın ilk yarısında yapılmış geleneksel konutların mimarisinin, yüzey olgusu bağlamında incelenmesi ve dış cepheyi oluşturan yüzeyler bütününe iç mekân yüzeyleriyle karşılaştırılmalı değerlendirmesinin yapılmasına çalışılmakta ve Türk evi içerisinde hangi grupta yer aldığı incelenmektedir. Türk evi cephe düzeninde, cepheler yalın karakterli ve üç boyutlu sayılabilecek bir düzende oluştuğu ve cephe düzlemi, girinti oluşturan giriş bölümü düzlemi, çıkma, saçak bordürü, kat bordürü, köşe silmesi farklı bir düzlem oluşturan elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Cepheler farklı düzlemdeki yüzeyleri içeren bir nitelik yansıtmaktadır. Geleneksel Malatya evinde cephe iki boyutlu olmaktan çıkmış girinti, rölyef ve çıkmalarla pek çok yüzeyli bir bütün konumuna gelmiştir. Geleneksel Malatya evlerinde, yol ve bahçe cephesi yüzeyleri belirgin şekilde farklılıklar göstermektedir. Bahçe cephesi doğa ile bir bütün içerisinde, boşluklu bir karakter özelliği göstermektedir. Yaşam tarzının doğa ve bahçeyle iç içe olma özelliği geleneksel Malatya evinin yüzeyinin olabildiğince açık olması sonucunu doğurmaktadır. Sokak cephesinde ise, üst katlarda odanın önemi çıkmalarla vurgulanarak dışardan algılanması sağlanmış ve sokağa farklı bakış olanağı getirmiştir. Ayrıca evlerin aynı hizada bitişik düzende olması, sokak cephesindeki hareketi sınırlandırmaktadır.

Geleneksel Malatya evinde cephe malzemesi olarak taş, ahşap ve kerpiç karma olarak kullanılmaktadır.

Yapıda subasman kotuna kadar kesme taş, üzeri ise anaç ve kuzu olarak tanımlanan kerpiç malzeme ile örülmüş olup, kirişlerde ahşap karkas kullanılmıştır. Katlar arası bordür olarak ve düşeyde bina köşeleri ile, çıkma köşelerinde, kapı ve pencere doğramalarında ve balkon korkuluklarında ahşabın kullanılmakta olduğu görülmektedir.

Evler genellikle bahçe içerisinde inşa edilmiş oldukları için bahçe duvarları da bir cephe elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlerin yapımında kullanılan malzeme taş, kerpiç ve ahşaptır. Taş temel yapımında ve yerden 1- 1.5m. yüksekliğe kadar kullanılmıştır. Bunun üzerinde kerpiç duvarlar yer almaktadır. Kerpiç, yığma ya da dolgu tekniklerinde kullanılmaktadır. Evlerin çoğu yığma tekniğinde yapılmıştır. Evler genellikle iki katlıdır. Bazı evlerde, üçüncü kat olarak iç sofa büyüklüğünde, genellikle dörtgen planlı bir bölüm bulunmakta ve Cihannüma olarak isimlendirilmektedir. İncelenen 30 adet geleneksel evin 23'ü iki katlı, 5 tanesi 2 kat+ cihannümalı, iki tanesi ise 2 kat+ ara kat olacak şekilde inşa edilmiştir. Kat yükseklikleri zemin katta 3,50-4,30 m, üst katta ise 3,40-3,60 m. arasındadır. Zemin kat çeşitli hizmetler için ayrılmıştır. Sokak kapısı ile Aralık denen bir iç sofaya girilmektedir. Kiler olarak kullanılan Zahirilik adı verilen buğday ambarı, Hızna adı verilen mutfak, Kış Damı denilen kış odaları Aralık etrafında yer almaktadır. Ahşap bir merdivenle ikinci kattaki sofaya çıkılır. Bölge kurak iklime sahip olduğundan kış mevsiminde genellikle alt katta Kış Damı'nda oturmakta, üst kat genellikle yazlık olarak kullanılmaktadır. Alt kattaki pencereler üst kata oranla daha az ve küçüktür. Kışın alt katta oturulduğu için ısı kaybını önlemek amacıyla bu pencerelerin küçük yapıldığı, üst katın yaz mevsiminde kullanıldığı için hava akışı sağlamak için daha büyük yapıldığı Karakteristik pencere tipi Kemerli pencere ve Kemer Oymalı Düz penceredir. Pencerelerde az da olsa kafese rastlanmamaktadır.

Sokağın bulunduğu yönde çıkmalar, genellikle, oda boyunca çıkma şeklinde yapılmış olup döşeme kirişlerince taşınmaktadır. Oda duvarlarında yüklük, dolap, özellikle kış odalarında ahşap yaşmaklı ocaklar ve ocağın iki yanında yer alan Taka adı verilen raflar bulunmaktadır (Şekil 2.a.). Ayrıca bir ahşap pervaz, pencere alt ve üst hizasında bütün odayı dolaşmaktadır (Şekil 2.b.).

Şekil 2. Geleneksel Malatya evlerinde yer alan a. Taka b. Raf katalog no:24 c. Dolap katalog no:29 (Durgun,2006).

Malatya evlerinin dış cepheleri ve evlerin içleri oldukça sadedir. Kullanılan süsleme malzemesi ahşap ve alçıdır. Dolap, yüklük, hızna, müsandere süsleri, pencere ve balkon parmaklıkları ahşap malzemeden yapılmıştır (Şekil 2.c ve 3.a.).

Şekil 3. Geleneksel Malatya evi a. ahşap yatak dolabı ile b. ahşap balkon korkuluk No:12 (Durgun,2006).

Geleneksel Malatya evinin genel özellikleri incelendikten sonra, evlerin dış çevreleri tanımlanarak, dış mekânların ve iç mekânların plan elemanlarının anlatılması tipolojik sınıflamanın yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

3.5. Mimari Cephe Elemanları

3.5.1 Cihannüma

Evlerin en üst kotunda yer almaları nedeni ile bol ışıklı ve havadar mekânlardır. Cihannümaların iki ayrı tipi bulunmaktadır. Birincisi, beşik çatı eğiminin içerisinde kalan çatı eğiminin sağladığı yüksekliğin değerlendirilmesi amacı ile yapılmış olanlardır. Katalog no:29 bu tipe örnek teşkil etmektedir.

3.5.2 Dış Sofa

Malatya evlerinde cepheye karakterini veren ve yönlendiren önemli mekân öğesi olan sofa dış hava koşullarına bağlı olarak ve açık oluşuna göre dış sofa olarak adlandırılmaktadır. Dış sofalı (açık sofalı) evlerde günlük yaşam ve aile içi üretimin büyük bir kısmı kış mevsimi haricinde bu mekânda geçer (Şekil 4).

Şekil 4. Geleneksel Malatya evi dış sofa (açık sofa) örneği-katalog no:24-27 (Durgun,2006).

3.5.3 Köşk

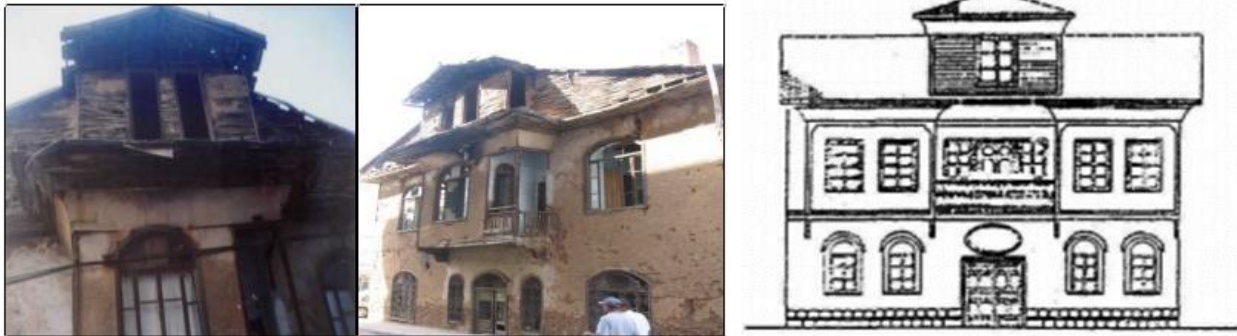
Köşk, konumuna göre bir yönü dış sofaya, diğer yönü bahçe, avlu ya da taşlığa, ön cephesi ise sokağa açılan yazlık bir mekândır. Yapıdan ayrı, kendine ait bir çatı örtüsü bulunmaktadır. İncelenen örnekler arasında dış sofanın bir ucunda köşk mekânı bulunan sadece bir örneğe rastlanmıştır. Şekil 5’de Ahmet Kekevi evi-katalog no:27 köşk örneği gösterilmektedir.

Şekil 5. Geleneksel Malatya evi köşk örneği-katalog no:27 (Durgun,2006).

3.5.4 Cihannüma

Evlerin en üst kotunda yer almaları nedeni ile bol ışıklı ve havadar mekânlardır. Cihannümaların iki ayrı tipi bulunmaktadır. Birincisi, beşik çatı eğiminin içerisinde kalan çatı eğiminin sağladığı yüksekliğin değerlendirilmesi amacı ile yapılmış olanlardır. Katalog no:29 bu tipe örnek teşkil etmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Birinci tip cihannüma örneği a. katalog no:29-9 (Durgun,2006).

İkinci tip cihannüma ise, konutun çatı düzeyinden bağımsız, kütle olarak daha yüksek, kendine ait çatısı olan mekânlar biçimindedir. İncelenen Malatya evlerinde bulunan cihannümaların genellikle bu ikinci grup özelliğinde olduğu görülmektedir. (İstanbuluoğlu evi-Katalog no:2, Ali Turfanda evi-Katalog no:9, Hanif Tanbay evi Katalog no:28, İsmet Bilir evi-Katalog no:18) (Şekil 7).

Şekil 7. İkinci tip cihannüma örneği- katalog no:28 (Durgun,2006).

3.5.5 Dış Kapılar

Malatya evlerinde dış kapıları kullanım yerlerine göre cümle kapısı, bahçe kapısı, avlu kapısı ayrılmış oldukları görülmektedir.

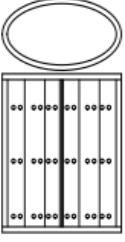
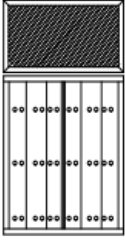

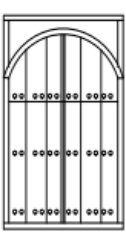
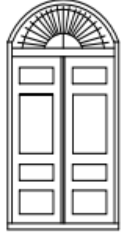
İncelenen örnekler arasında dış kapı örneklerinin çift kanatlı ve ahşaptan yapılmış olduğu görülür (Şekil 8). Dış kapılar dikdörtgen formdadır. Dış kapılar düşey ahşapların birleştirilmesiyle oluşmaktadır. Kapı genişlikleri 180-185cm, yükseklikleri ise 220- 240cm arasındadır.

					
Katalog No:29	Katalog No:24	Katalog No:21	Katalog No:12	Katalog No:1	Katalog No:12
					
Katalog No:17	Katalog No:24	Katalog No:16	Katalog No:20	Katalog No:14	Katalog No:9
					
Katalog No:23	Katalog No:13	Katalog No:10	Katalog No:22	Katalog No:12	Katalog No:24

Şekil 8. İncelenen bir grup eve ait giriş kapısı örnekleri (Durgun,2006).

İncelenen konutlar arasında dış kapıların düz ve kemerli olarak iki gruba ayrıldıkları görülmektedir (Şekil 9). Bu kapılarda kendi içerisinde ışıklık pencere ve ışıklık penceresiz olarak ikiye ayrılmaktadır.

İncelenen örneklerin çoğunda kapıların düz ve ışıklık pencere olarak yapıldıkları görülür.

KAPI TİPOLOJİSİ						
DÜZ				KEMERLİ		
IŞIKLIK PENCERELİ				IŞIKLIK PENCERESİZ	IŞIKLIK PENCERESİZ	IŞIKLIK PENCERELİ
OVAL	DİKDÖRTGEN		DIĞER			
						
Katalog Numarası						
9-10-11-13-44	5-6-7-15-18-19-20-21-23		12	3-4-8-12-17-26-28-29	24	2-14-16-27

Şekil 9. Dış Kapı Tipolojisi (Durgun,2006).

3.5.6 Pencereleler

Geleneksel Anadolu evinde ve odasında geliştirilmiş olan pencere dizileri mekân için özel bir önem taşımaktadır. Pencerelelerin gelişimi, odaların iç-dış ilişkileriyle bağlantılıdır. Evin en önemli odası, en elverişli yöne doğrultulmuş ve çok sayıda pencereyle değerlendirilmiştir (Işık,1992).

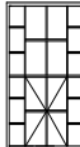
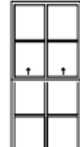

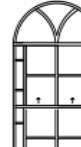

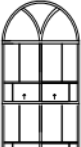
Anadolu'daki yapım tekniğine bağlı olarak ortaya çıkan kalın duvarlardaki pencereleler, çoğunlukla duvarın dış yüzeyine yakın olarak takılmaktadır. Böylece hem iç mekân genişletilmiş, hem de pencerelelerin iç yüzünde bir kullanma alanı elde edilmiş olmaktadır (Küçükerman ve Güner, 1995). Pencerelelerin biçimlenmesine teknik yönden bakılırsa cam boyutları ile pencere kanatlarının arasında ilişkiler bulunduğu görülür. Genel olarak pencere doğramaları yalın, kanatların cam boyutları da küçüktür. Bunun temel nedeni geçen yüzyıldaki cam yapım tekniğinin henüz yeterince gelişmemiş olmasıdır (Şekil 10).

					
Katalog No:23	Katalog No:9	Katalog No:196	Katalog No:19	Katalog No:27	Katalog No:21
					
Katalog No:27	Katalog No:20	Katalog No:23	Katalog No:24	Katalog No:10	Katalog No:28:
					
Katalog No:20	Katalog No:9	Katalog No:196	Katalog No:141	Katalog No:14	Katalog No:21
					
Katalog No:2	Katalog No:13	Katalog No:1	Katalog No:28	Katalog No:16	Katalog No:16

Şekil 10. İncelenen evlere ait pencere örnekleri

Geleneksel Malatya evlerinde pencereleler dikdörtgen biçimindedir. Genişlikleri 60- 110cm.arasında, yükseklikleri ise 120-200cm.arasında değişmektedir. Genellikle 1/1.5 ve 1/2 arası orana sahiptirler. Pencerelelerin bazıları giyotin, bazıları ise açılır kapanır kanatlı tiplerdir. Bu tipteki pencereleler ikili, üçlü ve dörtlü gruplar halinde cepheye yansımaktadır. Malatya evlerinin bazılarında düz, işlemelemez, dikdörtgen biçiminde, giyotin tipte pencereleler bulunurken, bazılarında üzeri kemerli biçimde pencereleler

bulunmaktadır. Pencereleden katalog no: 196-23-13-20-21-23 nolu pencereler düz ve kanatlı tip olarak düzenlenmiştir. Katalog no: 9-27-19-20 nolu örneklerde ise düz ve giyotin tipte düzenlenmiştir. Katalog no: 1-14-16-2-10-27-28-24-28 nolu ev örneklerinin pencereleri, kemerli ve giyotin tipte düzenlenmiştir. Malatya evlerinde ahşap pencerelerin üst kısımları cephede, cephe malzemesi olan kerpicin kemerli ve süslemeli rölyef ile görsel olarak çeşitliliğinin sağlandığı görülmektedir (Şekil 10).

PENCERE TİPOLOJİSİ											
Pencere Oranları	DÜZ						KEMERLİ				
	Kanatlı			Giyotin			Giyotin				
1/1											
Katalog No:	196										
1/1.5											
Katalog No:	23	13	20	21	9-27	19	16	144	2-10		
1/2											
Katalog No:			23			9-20	27	28	24	28	

Şekil 11. Pencere Tipolojisi (Durgun,2006).

Pencerelerden katalog no: 196-23-13-20-21-23 nolu pencereler düz ve kanatlı tip olarak düzenlenmiştir. Katalog no: 9-27-19-20 nolu örneklerde ise düz ve giyotin tipte düzenlenmiştir. Katalog no: 1-14-16-2-10-27-28-24-28 nolu ev örneklerinin pencereleri, kemerli ve giyotin tipte düzenlenmiştir. Malatya evlerinde ahşap pencerelerin üst kısımları cephede, cephe malzemesi olan kerpicin kemerli ve süslemeli rölyef ile görsel olarak çeşitliliğinin sağlandığı görülmektedir (Şekil 11).

3.5.7 Çatı

İncelenen 30 evden 16 tanesi beşik çatı, 11 tanesi kırma çatı, 3 tanesi sundurma çatı ile örtülüdür. Çatılar saçaklıdır ve altı ahşap ile kapatılmıştır. Bu saçakların genişliği yaklaşık 90-100 cm'dir.

3.5.8 Merdivenler

Geleneksel Malatya evinde merdiven yerleri çeşitlilik göstermekle birlikte cephe görünümünü etkileyen merdiven tipi avludan dış sofaya ulaşan merdivenlerdir. Genellikle tek kollu L biçiminde ve sahanlıklı olarak yapıldıkları görülür (Şekil 12). Merdiven genişlikleri ortalama 100 cm, rıht yükseklikleri ise 20-23 cm civarındadır. Ahşap merdivenlerde rıht daima kapalıdır. Ahşaptan yalın olarak biçimlenmiş korkuluk ve küpeştelere, genellikle tornada işlenmiştir. Taş merdivenler sadece yol kotundan evin giriş kapısına ulaşımı sağlayan birkaç basamaklık giriş merdivenlerinde kullanılmıştır.

Şekil 12. Avludan merdiven ile dış sofa bağlantısı (katalog no:2)

3.5.9. Çıkmalar

Malatya evlerindeki çıkmalar, dikdörtgen kesitli ahşap kirişlerin taşınması ve kerpiç duvara oturtulmaktadır. Bu kiriş işlevi gören ahşabın hemen altına, profilli ahşap birleştirilerek estetik bir görünüm kazandırılmıştır (Şekil 13).

Şekil 13. Çıkmalarda kiriş işlevi gören ahşabın altına eklenen oymalı ahşap örneği-katalog no: 19

Geleneksel Malatya evlerinde yer alan çıkmalar aşağıdaki Tablo 2’de görülen dört farklı özelliğe göre sınıflandırılabilir. Bu sınıflama çıkmanın binadaki yerine göre, kaç cephede çıkmanın bulunmasına göre, çıkmanın biçimleniş şekline göre ve taşıyıcı sistemin kullanımına göre gruplanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Çıkma Türleri (Evren,1957)

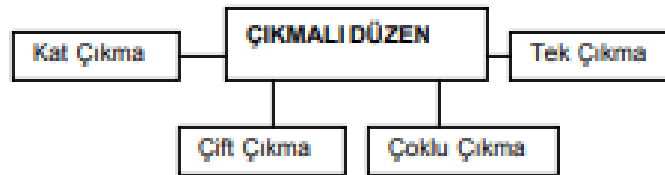
ÇIKMA TÜRLERİ			
Binalardaki Durumuna Göre	Yönlenmelerine Göre	Biçimlenmelerine Göre	Taşıyıcı Sistemlerine Göre
Oda Genişliğince	Tek Yöne	Dikdörtgen	Payandalı
Odadan daha küçük	İki Yönde	Köşe Pahlanmış	Bindirmeli
Ayaklar Üzerine	Üç Yönde Çıkma	Üç Köşeli	Konsol
Gönye Çıkma	Dört Yönde	Beş Köşeli	Konsol Kirişli
Köşe Çıkma		Yuvarlak Çıkma	Kolon Üzerine
		Haçvari Çıkma	

Geleneksel Malatya evlerinin cepheleri yukarıdaki dört özellik çerçevesinde incelediğimizde çıkmaların, oda genişliğince çıkan- tek yönlü-normal çıkma türünde konsol kiriş taşıyıcı sisteminde yapıldıkları görülmektedir.

3.5.10. Cephe Tipolojisi

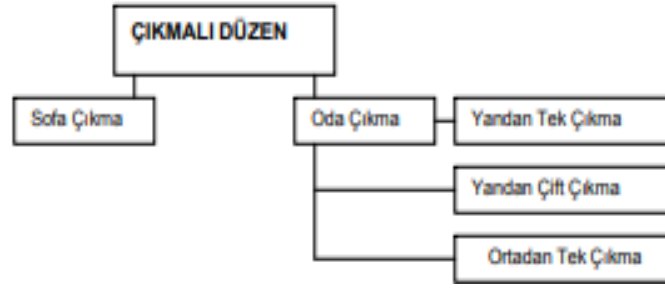
Malatya evlerinde binanın sokak cephesindeki vurgu diğer cephelerde yer almamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, sokak cephesi yapının ana cephesi olarak değerlendirilmiştir. Malatya evlerinde sokak cephesinin karakteristiğini çıkmaların belirlemiş olduğu görülmektedir.

Geleneksel Malatya evleri cephe düzenleri açısından çıkmalı düzen özelliği göstermektedir. Çıkmalı düzende yer alan evlerin de kendi arasında kat çıkma, tek çıkma, çift çıkma ve çoklu çıkma (Şekil 14).

Şekil 14. Çıkmalı düzen cephe şeması I (Durgun,2006)

Ayrıca çıkmalı düzen özelliği gösteren cephelerde oda çıkma ve sofa çıkma olarak ikiye ayrılmaktadır. Oda ve sofa çıkma yapan cepheler, simetriklik özelliği açısından yandan tek çıkma, yandan çift çıkma ve ortadan tek çıkma olmak üzere üç farklı cephe özelliği görülmektedir (Şekil 15).

Şekil 15. Çıkmalı düzen cephe şeması II (Durgun,2006)

Çıkmalar iklim ve malzeme gibi teknik faktörler yanında örf, adet, inanış ve anlayış farkları gibi bazı sosyal faktörler çıkmalarda yöresel farklılıkların meydana gelmesine sebep olmuştur. Çıkmaların oluşmasında yer kazanmak, manzara ve sokağı seyretmek, ışıktan daha fazla yararlanmak gibi bazı temel ihtiyaçlar bulunmaktadır. Anadolu evlerinde hayatların sokağa doğru taşarak çıkmaları meydana getirdikleri görülmektedir. Türk evlerinde çıkma, sofa ve hayatlarda, odalarda nadiren de merdiven hacimlerinde görülmektedir (Evren,1957).

Çıkma düzenleri açısından incelenen 30 geleneksel konutun cephe tipolojisi Şekil 16' da yer almaktadır.

Bu doğrultuda Geleneksel Malatya evlerinin büyük çoğunluğunu oluşturan Katalog no: 1-5-6-7-8-10-11-14-17-18-20-27-29 numaralı evler, tek çıkma türünde, oda çıkma özelliğinde olup kapalı çıkmalı evler olarak adlandırılabilir.

Katalog no: 25-25-28-30 numaralı evler çoklu çıkma türünde, oda çıkma özelliğinde olup kapalı çıkmalı grupta yer almaktadır.

Katalog no:12-23 numaralı evler kat boyunca çıkma türünde, oda çıkma özelliğinde, kapalı çıkma grubunda yer almaktadır.

Katalog no: 13-15 numaralı evler kat boyunca çıkma türünde, oda+sofa çıkma özelliğinde açık+kapalı çıkma grubunda yer almaktadır.

Katalog no: 2-16-19 numaralı evler çoklu çıkma türünde, iki ucunda oda-ortası balkonlu çıkma özelliğinde, açık+kapalı çıkma grubunda yer almaktadır.

Katalog no: 9-21 numaralı evler tek çıkma türünde, oda çıkma özelliğinde, kapalı çıkma grubunda yer almaktadır.

Katalog no:4-22 numaralı evler çift çıkma türünde, oda çıkma özelliğinde, kapalı çıkma grubunda yer almaktadır.

Katalog no: 3 numaralı ev kat boyunca çıkma türünde, oda çıkma özelliğinde, kapalı çıkma grubunda yer almaktadır. Katalog no: 24 numaralı ev çift çıkma türünde, oda çıkma özelliğinde, kapalı çıkma grubunda yer almaktadır (Şekil 16).

CEPHE TİPOLOJİSİ/ÇIKMALI DÜZEN							
	TEK ÇIKMA	ÇİFT ÇIKMA		KAT BOYUNCA ÇIKMA		ÇOKLU ÇIKMA	
	Kapalı Çıkma	Kapalı Çıkma		Kapalı Çıkma	Açık+ Kapalı Çıkma	Kapalı Çıkma	Açık+Kapalı Çıkma
ODA ÇIKMA							
Katalog No:	1-5-6-7-8-10-11-14-18-20-27-29	24	4-22	12-23		25-26-28-30	2-16-19
SOFA ÇIKMA							
Katalog No:	9-21						
ODA+SOFA ÇIKMA							
Katalog No:				3	13-15		

Şekil 16. Cephe Tipolojisi/Çıkmalı Düzen (Durgun,2006)

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kentlerin kimliğinin şekillenmesinde öncü olan geleneksel konutlar, kent kullanıcısının ve ziyaretçisinin hafızalarında öncelikle cephe vurgularıyla iz bırakmaktadır. Bu doğrultuda Malatya kent dokusunun oluşumunda etkili olan geleneksel Malatya evleri, Geleneksel Türk evinin özelliklerini içinde barındıran cephe özellikleri ile önemli bir anlam taşımaktadır.

- Geleneksel Malatya evlerinin yapım tarihleri çoğunlukla bağ evleri olarak kullanımı olan XIX. Yüzyıl ve XX. yüzyıl başlarında arasındadır.
- Malatya evinin cephesinde gördüğümüz malzemeler taş, kerpiç ve ahşap malzemelerdir. Topoğrafik durum, iklim ve yapı malzemesi de yöresel mimarinin oluşmasında etkili olmuştur.
- Geleneksel Malatya evlerini, yapım tekniğinin cepheye yansımış hali olarak kısaca; taş temel üzerine kerpiç duvarlar örülen ahşap hatıl destekli kırma çatılı evler olarak tanımlayabiliriz.
- Geleneksel Malatya evleri, genel mimari özellikleri ile geleneksel Anadolu evi çizgilerini taşımaktadır. Diğer yörelerimizde olduğu gibi, Malatya evlerinin oluşumunda temel etken, Türk ve İslam örf ve adetlerine bağlı olarak sürdürülen yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzı, geleneksel Malatya evlerinde mekânın oluşumunu etkilemiş olduğu görülür
- Geleneksel Malatya evlerinin çoğu iki katlı olup, 5 adet evde aynı zamanda cihannüma' nın yer aldığı görülmektedir.
- Geleneksel Malatya evlerinde subasman duvarı kesme taştan örülmekte ve 100 -150 cm' ye kadar yükselmektedir. Dış duvarlar 80 cm. eninde anaç denilen ve 40 cm. eninde kuzu denilen toprak ile samanın karıştırılarak hazırlandığı kerpiç malzeme ile örülmektedir. Bu kalınlıkta kullanılan kerpiç yapıya aynı zamanda iyi bir izolasyon da sağlamaktadır. Üst kat duvarları ise ahşap karkas arası kerpiç dolgu şeklinde inşa edilmiştir.
- İncelenen örneklerin hepsinde çıkmaların olduğu görülmektedir. Çıkmaların cephe düzenleri şekil 5.11'de gösterilmiştir. Geleneksel Malatya evlerinin cephelerinde genellikle kapalı çıkma olduğu ve bu çıkmaların oda boyunca çıkma oldukları görülmektedir. Cephe düzeni içerisinde yer alan pencerelere ait tipoloji çalışması yapılmış ve şekil 3. 6'da gösterilmiştir. Evlerin pencereleri düz ve kemerli olmak üzere ikiye ayrıldığı, bunlarında camlı bölümlerinin, kendi aralarında giyotin ve kanatlı tipte düzenlendiği görülmüştür. Evlerden çoğunun pencere oranları 1/1.5 oranındadır.
- Evlerde dış kapılar düz ve kemerli kapılar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İncelenen örneklerden 19 adet evin dış kapısının üzerinde aralık mekânının ışık alabilmesi için ışıklık pencere olarak düzenlendiği, 11 adet evin ise dış kapısının üzerinde ışıklık penceresinin bulunmadığı görülmektedir.
- Geleneksel Malatya evlerinde pencere genişliklerinin 80 cm, pencere yüksekliklerinin 156 cm, pencere parapet yüksekliklerinin 80 cm, dış kapı genişliklerinin 190 cm, dış kapı yükseklikleri 240 cm, ortalama değer gösterdikleri saptanmıştır.

Bu çalışma Malatya-merkez, Yeşilyurt ilçesi ve Eski Malatya ilçesinde bulunan geleneksel konutların cephe özelliklerini gösteren, Osmanlı son dönem mimari özellikleri yansıtan belge niteliğindedir. Bu tür belgelerin gelecek nesillere yazılı ve görsel olarak aktarılması için bölgede bulunan aynı öznelikteki çalışmaların artırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Durgun, Y. (2006). Geleneksel Malatya Evleri Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.
- Eldem, S.H. (1995). Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Evren, M. (1957). 'Türk evinde çıkma', Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Işık, Z. (1992) 'Geleneksel ve Günümüz Evlerinin İç Mekân Analizi', Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1-9.
- Kuban, D. (1995). Türk Hayatlı Ev, Ziraat Bankası Yayınları, İstanbul.

- Küçükerman, Ö., Güner, Ş. (1995) ‘Anadolu Mirasında Türk Evleri’, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Küçükerman, Ö., (2007). Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- Sevgen, N. (1959). Anadolu Kaleleri, Doğu Basımevi, Ankara.
- Sezgin, H. (2006). Yöresel Konut Mimarisi ve Türkiye’deki Örnekleri Hakkında, Tasarım Kuram Dergisi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Urfalıoğlu, N., Uşma, G. (2018). Geleneksel Van Evlerinin Cephe Özellikleri ve Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme. Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi. Adana.
- URL1 www.coğrafyaharita.com (Erişim Tarihi: 25.09.2019)